

„...Увек ће нам дојучерашње *й*раво бити донекле 'криво', а још више биће наде у боље привредне могућности сутрашњице. Док је визија система извесно исписана – реалност његова је неизвесна. Зато при окончању његовом нема основа за тачку“

Иако необични поговор ове *књиџе без й*ачке нуди наду у бољу сутрашњицу и у том смислу делује умирујуће, он такође сугерише неизвесну и обеспокојавајућу реалност. „Дуги низ општих правних аката“ у настајању, као и „неискоришћени простор између редова“, те „непрегледна белина неисписане хартије“, очекују даљи велики посао теоретичара, аналитичара и привредних практичара. Почетак је изузетно важан.

Петар Ђукић

Vladimir Kvint:

The Barefoot Shoemaker

(Arcade Publishing, New York, 1993)¹

Судбина бивше светске велесиле Совјетског Савеза још дуго ће бити предмет истраживања, а што време више одмиче, и објашњења. Верујемо да ће та истраживања бити у будућности још чешћа, кад протек историјског времена помери из истраживачевих хоризоната ону димензију која га оптерећује већ на основу чињенице да је њен савременик, а за нас из бившег социјалистичког света, и њен учесник. Дакле, временски размак нам је важан због непристрасности и ослобађања од различитих, субјективним значењима омеђених, сазнања. Идеологија и дневно политички обзираи главне су препреке таквој менталној реконструкцији наших колективних сазнања о садашњости огромне земље која се налази недалеко од нас на европском истоку, а проблем је утолико комплекснији што се, чак и када успемо да се ослободимо елемената совјетског наслеђа које је заједнички именилац наших савремених историја, нађемо лако у замци словенског мита са препознатљивим царистичко-феудалним елементима. Дакле, схватајући да јучерашња сазнања више не одговарају потребама данашњице, покушавамо, према обрасцу који се показао толико непродуктиван у балканској драми, да и руску судбину сагледамо у равни која нам се чини историјски логична. При томе се као историјски образац стабилности руског друштва узима редовно неки облик диктатуре и тоталитаризма, и није наодмет да у таквом приступу потражимо

¹ Аутор књиге је професор на Fordham University, New York, и директор за *emerging markets* компаније „Alfred Anderson“, New York.

и извесну носталгију за аналогном пројекцијом наше сопствене будућности.

Са друге стране, представе о променама у Русији које имају пословни људи, дакле они који свакодневно саобраћају са партнерима из Русије и других бивших совјетских република, најчешће су оптерећене једностраношћу, будући да у њима доминирају обележја оне социјалне скупине са којима пословни људи саобраћају – а то су представници државне бирократије, привредне бирократије и независни бизнисмени. И њихова представа садашњости па и будућности Русије у знатној мери је деформисана, јер у њој недостаје визија макропројекције. Типичан представник таквог приступа, који се готово у потпуности исцрпљује у критизерству савременог руског привредног система због тога што омогућује колосалне злоупотребе и малверзације, што је напуштен принцип владавине права и уведено стање блиско природном, јесте Говорухин (*Велика криминална револуција*, Београд, 1995). У њему се, иза привидне логичности приступа, који се огледа у указивању на потпуно ирационално уништавање националног богатства и деструкцију потенцијала, крије носталгија за изгубљеним привидним редом и дисциплином командне економије.

Једном речју, из равни дневне политике, која је при томе, бар из наше перспективе, донекле пристрасна у односу на лепезу актуелних политичких опција у руском друштву, као ни из емпиричке представе о начину пословања и присуству организованог криминала у њему – није могуће дати објективну анализу садашњости, а камоли будућности те земље, односно њене привреде. Задатак је, једноставно речено, превелик, и то не само са становишта обима релевантних, а сада постојећих чињеница, него и стога што развојне алтернативе зависе од понашања трећих земаља, првенствено САД, али и других.

Да ли нам се, онда, намеће закључак да сваку књигу односно публикацију која има претензије да нам да информације о руској привреди ваља примати са највећом скепсом, а у евидентним покушајима да се одређене области уреде према светским стандардима видети само изузетке који потврђују правило о одсуству ефикасног државноправног поретка? Приметимо да су савремени руски рукописи о хартијама од вредности, страним улагањима, заштити потрошача, па и они из области кривичног права, у много чему напреднији и од одговарајућих западних узора који су служили као инспирација за њихово доношење. И у сфери макроекономије запажају се тенденције које указују на то да се прилике, истина јако споро, ипак стабилизују. Зато нам се чини да се праве информације могу добити само синтезом различитих извора, дакле приступа који се ређају од оних блиских памфлетима, до аналитичких материјала државних институција. Уколико, пак, неки појединац има могућ-

ност да дође до свих тих извора, односно да, захваљујући послу који обавља или месту у друштвеној организацији, изврши такву синтезу, он читаоцу не само што скраћује посао и смањује напоре него га истовремено ослобађа ризика да, због личног неискства или непознавања свих, у конкретним приликама релевантних чињеница, усвоји погрешан закључак. За разлику од политике, у којој су сва уверења заснована на веровању у снагу сопствених аргумената, у науци – а привредни живот је објективна равна економске доктрине – истинитост се поклапа са ефикасношћу, а обе су подложне провери која је потпуно лишена субјективизма. Зато је потреба да се савремена искуства у организовању руске привреде сагледају у светлу вероватних тенденција њеног развоја потпуно евидентна, а такав напор плодотворнији.

Аутор чија је књига повод овог осврта има животни пут који подсећа на биографију америчких моћника са почетка века: искусио је живот физичког радника бетонирца у сталном леду северног Сибира, био врло успешан боксер, чак првак Совјетског Савеза у својој категорији, директор огромног комбината, секретар Академије наука, саветник председника Јељцина и један од директора највеће компаније за финансијски консалтинг на свету, фирме „Алфред Андерсон“ у Њујорку. Дакле, човек који је непосредно учествовао у свим нивоима сложеног привредног система бившег СССР-а и који је на сопственој кожи испитао парадокс управљачког система заснованог на државној својини.

Босоноги обућар је наслов који носи много симболике: на страницама ове књиге срећемо безброј примера анализе различитих ситуација које се редовно срећу у привредној пракси: почев од тога како мотивисати групу радника, дојучерашњих политичких затвореника, такорећи људи класификованих са оне стране границе која дели најамни рад од ропског; преко сјајне анализе односа у управљачкој структури великог комбината, где је аутор био један од директора, што му је омогућило да „изнутра“, дакле из механизма доношења одлука у централизованог етатистичкој привреди, прикаже парадоксалност ситуације у којој се налази способан привредник, који своју личну афирмацију доживљава као пораст квалитета економије свог предузећа, а не кроз апстрактно служење идеолошкој идеји; па до његовог залагања за одговарајуће макроекономске солуције, у каснијим фазама. То је, дакле, књига о личном развоју аутора, пуна аутобиографских елемената: он почиње као босоноги шегрт, а завршава као један од најугледнијих финансијских експерата света. У исто време то је књига о судбини једне огромне земље и њене привреде, која је неспорно изградила колосалну индустријску структуру, али је, упркос томе, „босонога“ – и то не само данас него и раније. То је, дакле, књига о парадоксу богатства и потенцијала, квалитетне радне снаге и развијене технологије, с једне стране, и незнању или неспособности да се све то

употреби са ефектом који би био сличан ономе који се постиже у било којој другој развијеној привреди. Иронија судбине је утолико већа што свест о свим тим потенцијалима постоји, исто као и представа о могућој и потребној организацији. Но, ако се некада разматрала „производна снага идеологије“ (Блаженка Деспот: *Производна снага идеологије*), онда се данас, широм бившег социјалистичког света, среће нешто што бисмо могли да назовемо „конзервативном снагом идеологије“ која се не огледа само у неприхватању неког одређеног пројекта реформе, него и промена у целини. У исто време се, поред начелног става који формално обавезује све субјекте на поштовање генералне линије транзиције, на којој инсистира Јељцинова влада – на индивидуалном плану јављају многобројни проблеми, почев од оних везаних за моралне карактеристике одговорних функционера, до погрешног схватања величине или квалитета тржишне структуре Русије, њеног финансијског система и могућности несметаног снабдевања репродукционим материјалима. За разумевање стварних правила пословања у Русији важно је и потпуно другачије поимање значаја медија, као и читавог комплекса јавних комуникација.

Из свега тога нам се намеће још једно значење наслова књиге: обућар је можда босоног и зато што му стопала расту неком другом динамиком од оне на коју је навикао, дакле, он се налази у ситуацији извесног несхватања односа између својих потреба и могућности: још није у стању да препозна своје стварне потребе. Да би се оне идентификовале, неопходно је успостављање конкурентне и слободне тржишне структуре, али је исто тако битно да се воља грађана, како у сфери привредног одлучивања тако и у домену политичких опција, слободно формира. Мада се аутор овом димензијом процеса транзиције у Русији не бави, јер се то не би ни уклапало у његов емпиричко-индуктивни приступ анализи руских привредних прилика пре и после перестројке, неспорно је да је димензија демократије и демонополизације политичког мишљења незаобилазан корелат тржишне реконструкције привреде.

Специфичност ауторовог стила излагања, који је неуобичајен у стручној литератури, и који веома подсећа на романсирано сведочење учесника значајних догађања у савременој привредној историји Русије, илуструје бројне теоријске концепте менаџмента кроз конкретне ситуације у којима се аутор налазио. Тако ћемо, на страницама ове књиге, наћи савете за управљање радном јединицом, за вођење средњег предузећа и великог производно-истраживачког комбината, развијаће нам интерес за идентификацију и решавање привидно малих и конкретних питања од којих, опет, зависе далеко крупније одлуке, илустроваће нам различите техно-економске опције кроз сукобе личних интереса руководиоца фирми. Сви они који се интересују за функционисање бившег централистичког система управљања привредом наћи ће многе примере,

често драстичне, различитих нерационалности, одсуства елементарних правила микроекономског одлучивања, потпуно искривљене логике, који у овом контексту немају циљ да пружи доказе о неефикасности једног система, дакле историографски смисао који је проистицао на основу личног сведочења истакнутог привредног руководиоца, већ обрнуто: да ислуструју виталност привредног механизма и привредника који чак и у тако неповољним условима командне економије налазе путеве да мимо експлицитних правних прописа створе простор за ефикасно пословање. Зато је први део књиге, онај који хронолошки кореспондира са временом пре перестројке, специфична ода економији, људима урођеном осећању за пословање, ефикасност и бизнис.

Ако бисмо желели да у једној простој констатацији изнесемо циљ који је аутор имао пишући ову књигу, онда би то било аутентично приказивање руских прилика и могућности за пословање са иностранством. Закључак у тој основној равни анализе јесте да се руско тржиште може сматрати не само најперспективнијим у смислу односа између потенцијала и нивоа активизације (анализа која би одговарала Кејнзовој логици јаза друштвеног производа), него још више с обзиром на оне потенцијале који су економски ирелевантни, који просто постоје као природно богатство, познато или чак и непознато, али свакако неактивирано.

Значајан простор у књизи аутор посвећује представљању таквих могућности. Посебну чар даје чињеница да се при томе минимално служи сувопарним статистичким подацима, већ их, у мери у којој су неопходни да поткрепе његове исказе, даје успут, у контексту описивања сопствених истраживачких путовања по областима крајњег севера Сибира или Далеког истока. На појединим страницама уочавамо чак свежину путописних штива.

Оваква књига, свакако, мора да има и закључак: вероватно је последња сцена из филма „Казабланка“ (када главни ликови, до тада супротстављени, одлазе уз режисеров епилог како је то почетак великог пријатељства) послужила аутору да по престанку хладног рата и огромних промена у Русији, на које је и сам имао утицаја, најави почетак новог партнерског односа у привреди, нови Клондајк или Сан Франциско у Сибиру и пацифичком ободу, вестернизацију Русије и увођење модерног капитализма. Све то аутор наговештава, не средствима којима би се служно пророк, него простим аргументима свакодневице, позива се на расположења обичних људи, радника и потрошача, али и на сазнања која има о пословној политици највећих компанија САД, Јапана и Западне Европе. Зато је књига интересантна најширем кругу читалаца: од пословних људи до оних које интересује добро журналистичко штиво.

Светислав Табороши